KULTUR OG FOLKEMINDER

WILL-ERICH PEUCKERT

Ved det 9. nordiske Folkelivs- og Folkemindeforskermøde i Stockholm og Uppsala i September 1948 var der foruden nordiske forskere og en række estlændere, som har fundet et andet hjem i Sverige, også to tyske videnskabsmænd med. Af dem er prof. *Theodor Frings* fra Leipzig en gammel ven af nordisk forskning. Den anden, *Will-Erich Peuckert*, er mindre kendt heroppe. Men han er en af dem, man må se hen til, hvis tysk folkemindeforskning nogensinde skal indtage sin gamle plads som en af de førende. Hans nationalitet kan i hvert fald ikke stille sig hindrende i vejen for, at vi kan anerkende ham fra nordisk side. Allerede i 1935 mistede han nemlig på grund af sin antinazistiske indstilling sit docentur i Breslau og levede siden som „privatgelehrter" i en lille schlesisk By, Haasel über Jauer, til krigsbegivenhederne tvang ham til at flygte vestpå. I de sidste hektiske måneder af 1944, da de tyske hære brød sammen i øst og vest, blev han kommanderet til at grave skyttegrave mod russerne sammen med andre „tvivlsomme" personer, polske og franske krigsfanger og elsass-lothringer, som man havde flyttet østpå for at fjerne dem fra deres milieu og gøre dem til gode tyske borgere! Skyttegravene blev dog snart overflødige, da der efterhånden ikke var mange tilbage til at forsvare dem, og Shukow hurtigt rykkede frem mod Liegnitz. Endnu byggedes i største hast en række primitive forskansninger uden for Haasel, og Peuckert fik at vide, at han var udset til at holde den sidste bro, russerne skulde passere, før de nåede byen, mens de andre pakkede deres sidste ting sammen for at flygte, — ellers vilde han blive hængt. Da han imidlertid fik en advarsel om, at han i alle tilfælde vilde blive hængt, foretrak han at flygte. I nattens mulm og mørke forlod han sammen med sin hustru hus og hjem, bl. a. et bibliotek paa ca. 40,000 bind, og drog afsted tilfods blot medtagende så meget, som der kunde rummes i to rygsække. Livet frelste han således og klarede siden det første år ved at forpagte en bondegård i Hochwies i Bayern for en del af de penge, han havde reddet. Som bondesøn lå landbruget ham ikke helt fjernt. Men om biblioteket hørte han siden, at det var blevet spredt paa markerne af polakkerne. Om sin gamle fader, at han var død af sult i en flygtningelejr 4 km. fra Hochwies, uden at Peuckert anede noget om hans nærhed. Hans eneste søn blev mærket for livet som soldat i Norge, da han i en uge kun havde levet af cigaretter. Og da forholdene endelig i 1946 bedrede sig, og Peuckert blev udnævnt til professor i Volkskunde i Göttingen

og kort efter også blev udset til at deltage i fredsforhandlingerne i London, mistede han sin hustru ved en bilulykke og reddede selv kun livet, fordi en hjernespecialist, en af den svenske prof. Olivecronas to tyske elever, tilfældigvis var så nær, at han omgående kunde få ham på operationsbordet. Men han mistede synet helt på det ene og halvt på det andet øje. Efter et langvarigt hospitalsophold indbød svejtsiske venner ham derefter til en hårdt tiltrængt rekreation i Svejts. Også til Sverige blev han indbudt og opholdt sig her specielt hos prof. Nordström i Uppsala, som han kendte fra fælles studier i det 16. og 17. årh.'s pansophiske litteratur. Dér var han netop under folkemindeforskerkongressen. Og det var da nærliggende at indbyde ham til at være sammen med fagfæller på dette felt, selv om der kun var få af dem, han kendte personligt.

W.-E. Peuckert hører ikke til den snævreste kreds af folkemindeforskere. Hans antinazistiske indstilling har alle dage holdt ham fjernt fra den dyrkelse af „die volkseele", som har gjort folkeminderne til et af nazismens programpunkter og også har påvirket flere nordiske forskeres forhold til dem, bl. a. fordi mange efterhånden er blevet grebet af tvivl om, hvilke resultater *folkemindeforskningen som historisk videnskab* kan føre til. Selv om det rigtigt nok ikke er mange af disse, der har kunnet stå for kritik, må man dog ikke opgive modet. Folkemindeforskningen har visselig i de lidt mere end 100 år, den har bestået, haft sine begyndervanskeligheder, måske mere end de fleste andre videnskaber, fordi den blev ført frem af romantikken og har haft svært ved at løsrive sig fra dens romantiske tendenser, og desuden fordi den har talt så stærkt til menigmand, at den i stort omfang er blevet dyrket af amatører uden tilstrækkelig kritisk sans.

Peuckert er en af de få, der endnu holder på folkemindeforskningen som historisk videnskab og altid har gjort det, også da det nazistiske régime gjorde det til landsforræderi ikke at betragte den som en videnskab, der først og fremmest drejede sig om det germanske, det vil sige det tyske folk. Nogle sprogkort i hans „Schlesische Volkskunde" 1928 gav den første anledning til en anklage mod ham for „Landes- und Volksverrat". 1933 blev et bind „Schlesische Märchen" forbudt, fordi det også indeholdt polske og tjekkiske eventyr. Og hans artikler om „Jude", „Freimaurer" og „Ritualmord" i „Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens" 1933 ff., der betegner forfølgelsen af jøder og frimurere som tåbelig overtro brugt i propagandaens tjeneste, gjorde ikke sagen bedre. I 1938 fik John Meier i Freiburg, hvis alder og internationalt anerkendte stilling som folkeviseforsker hævede ham over nazisternes kritik, dog i serien „Deutsches Volkstum" udgivet et vægtigt bind af Peuckert med titlen „Deutsches Volkstum in Märchen und Sage, Schwank und Rätsel". Det var denne bogs uhildede syn paa eventyrene, hvor og hvornår man virkelig finder de første spor af dem, der fangede min interesse og gjorde, at jeg kom i forbindelse med Peuckert. Særlig påvisningen af, hvorledes de ældste vidnesbyrd både om eventyrmotiver og om sammenhængende eventyr, „märchenknäuel" som han kalder dem, findes hos de gamle kulturfolk ved det østlige Middelhav og i den kretisk-mykenæiske kulturkreds. Her véd man nemlig med sikkerhed, at visse motiver har været kendt, ligesom de første virkelige eventyr findes i ægyp-

tiske papyrus. Da denne kultur er en forudsætning for den indogermanske, har Peuckert måske ret i også at betragte den som udgangspunkt for eventyrene. Derfra kan de både være vandret nordpå og østpå til Indien, som Benfey og siden mange andre har betragtet som eventyrenes særlige hjem. Desværre er det blot så lidt, vi véd om disse folks åndelige kultur. A priori kan det dog ikke undre, at det er dér, vi finder de ældste spor af eventyr, simpelthen fordi det er den ældste digtning, vi overhovedet kender.

Trods sin nedsatte arbejdskraft er Peuckert nu efter krigen ivrigt i gang med at udgive nye sagn- og eventyrsamlinger, og også med at få ældre, uundværlige udgaver optrykt til brug for den hungrende tyske videnskab. Det er en plan, der også blev diskuteret i 1930'erne, da de fleste af disse bøger allerede var sjældne. Bl. a. luftede John Meier tanken om at udgive en række „Monumenta Germaniae folcloristica" bestående både af optryk og af nye samlinger, på en folkemindekongres i Weimar 1934. Men først nu er Peuckert ved at føre den ud i livet. I 1948 kom en ny udgave af Grimms „Irische Elfenmärchen" som tredje bind i det Weidmannsche Bibliothek i Frankfurt a. M. Og i januar 1949 fortsattes med Georg Schambachs og Wilhelm Müllers klassiske „Niedersächsische Sagen und Märchen" fra 1854 som første bind i en serie „Denkmäler deutscher Volksdichtung". Som andet bind er det meningen at udsende Jahns „Volkssagen aus Pommern und Rügen" fra 1885, og så skulde der komme et bind bayerske sagn, som Peuckert selv har optegnet under sit ophold i Hochwies i 1945—46. Af eventyr har Peuckert i første række tænkt på at glæde sine landflygtige landsmænd ved at optrykke sin schlesiske eventyrudgave. Hans udgivervirksomhed tager nemlig ikke alene sigte på videnskaben, men også på at skaffe det desillusionerede tyske folk en hårdt tiltrængt åndelig stimulans. Og Peuckert håber, som han siger, ved disse simple fortællinger om, hvordan mennesker før har levet, og hvad de har troet på og fantaseret over i århundreder, igen at kunne vise dem vejen til det evigt menneskelige og de evige sandheder.

Ved siden af disse udgaver har jeg også liggende første bind af en „Jahrbuch für vergleichende Volkskunde", som Peuckert har givet titlen „Die Nachbarn" for at pointere modsætningen til den nazistiske folkemindeforskning, der ønskede at være sig selv nok. I næste hefte er det f. ex. meningen at lægge vægten på Skandinavien. I dette er der bl. a. en amerikansk artikel om „Johnny Appleseed" af *Louis Bromfield* og en litauisk af *Jonas Balys*, der sammen med andre landflygtige baltere fandt et foreløbigt hjem i Tyskland, men nu er kommet til Amerika, hvor Stith Thompson har skaffet ham en stilling ved Indiana University i Bloomington. Balys giver en fremstilling af de litauiske alfesagn og ender med at konstatere, hvor forbavsende mange lighedspunkter de har med tilsvarende keltiske sagn, mens de geografisk langt nærmere tyske og slaviske sagn indholdsmæssigt ligger fjernere. En løsning antydes ved henvisning til en arkæologisk teori om, at balterne i den ældre jernalder skulde have haft særlig berøring med kelterne, samt til Pater Schmidts teori om, at en udpræget lettisk-litauisk gudinde-kultus synes at være overtaget fra et andet folk; Schmidt tænker nærmest paa Baltikums urbeboere; men de keltiske

religioner kender noget tilsvarende. Balys lover iøvrigt at komme tilbage til spørgsmålet. Også det unge Tyskland har dog leveret bidrag. I en undersøgelse om „Die Herkunft der Zimbern", d. v. s. de bayrere, hvis særlige dialekt først er blevet videnskabeligt behandlet af Schmeller, søger sydtyskeren *Bruno Schweizer* at forsvare de gamle teorier om, at disse folk skulde være efterkommere af den sidste rest af langobarderne. „Zimbern" skulde da være et dæknavn fra det 13.—14. årh.

For ikke at skille udforskningen af den materielle folkekultur fra den åndelige har Peuckert desuden optaget en etnologisk afhandling af en af sine yngre elever, *H. Kothe*, der for et par år siden blev doktor paa en (aldrig trykt) undersøgelse af plovens historie og nu er i Berlin. Med udgangspunkt i de resultater, han kom til om ploven som en oprindelig „Furchenstockpflug", der nærmest synes at være opstået i Østarmenien eller deromkring — Kothe holder særlig paa det frugtbare og tæt befolkede, men arkæologisk meget lidt undersøgte Aserbeidjan —, hvor også metalteknikken og vognen, d. v. s. den tohjulede oksekærre, og dermed den menneskelige højkultur menes at være opstået, søger Kothe at forbinde de forskellige etnologiske metoder, den ældre om forskellige udviklingstrin, som på en måde er startet her hjemme med C. Th. Thomsens inddeling i sten-, bronce- og jernalder, men på etnologisk område (om hakke-, plov- og havebrug) særlig er ført videre af Lewis H. Morgan, med de nyere teorier om kulturkredse, der griber ind i hinanden og ligger ovenpå hinanden i lag. Det primitiveste kulturtrin ser Kothe, ligesom i sin tid Ed. Hahn, i samlerne, ikke som Schmidt og Koppers i en kombination af samlere og jægere, idet kvinden skulde samle, mens manden jagede. Samler vil imidlertid først og fremmest sige urskovssamler. Og de redskaber, urskovssamleren har brugt, har ikke været af sten, men af træ. Forud for stenalderen — og efter Kothes mening også for istiden — må der altså have været en træalder, selv om der naturnødvendigt ikke har kunnet konstateres spor af en sådan. Og i urskovens samlerkultur må man, mener han, søge det første menneske som et abemenneske, der som Peking-mennesket kun adskiller sig fra menneskeaben ved, at det har udviklet en større redskabsteknik (med gravestokken), ved at det er mere forudseende, og ved at det har taget ilden i sin tjeneste. Efter menneskeabens udbredelse kan den urskov, der er tale om, imidlertid kun være den pliozæne eurafrikanske urskov. Først deraf skulde steppernes jægerkultur og dermed stenalderkulturen og hele den menneskelige kultur da have udviklet sig.

Det menneskeligt og tidshistorisk mest interessante afsnit i „Die Nachbarn" er dog „Ein Dorf und seine Gefangenen" af *Gertrud Albrecht*. Det skildrer nemlig forholdene i Haasel på grundlag af dagbogsoptegnelser af Peuckerts afdøde hustru og vist også af ham selv, indtil den bitre ende i januar 1945. Sammen med Peuckerts afsluttende „Überlegungen und Betrachtungen" og „Zur Situation der Volkskunde" giver det desuden et godt billede både af udgiveren og af den tyske folkemindeforsknings stilling nu og under krigen. *I. M. Boberg.*